

SLAVNÉ DNY

PŘÍBĚHY, KTERÉ PSALY HISTORII

Koncert Live Aid (13.červenec 1985)

AKTIVITA: ZŠ
NÁZEV: Naučit rybařit je lepší, než darovat rybu

ANOTACE:

Žáci se seznámí s příčinami hladomoru, kdy jednorázová pomoc nestačí. V případě řešení tohoto globálního problému je nutná prevence, za pomoci mezinárodních organizací vytvořit soběstačnost postižených území, protože většinu těchto území tvoří tzv. zhroucené státy. Paradoxně příčiny této situace můžeme hledat i v působení mezinárodních organizací a vlivu postkoloniálního systému. Jednorázová pomoc sice na problém upozorní, ale neřeší jej, Mnoho rozvojových zemí totiž trpí vnitropolitickými problémy, korupcí a klientelismem a špatnými politickými rozhodnutími.

VZDĚLÁVACÍ OBLASTI A OBSAHOVÉ VZDĚLÁVACÍ OKRUHY:

ZV: český jazyk a literatura, výchova k občanství, dějepis

PRŮŘEZOVÁ TÉMATA:

ZV : multikulturní výchova, osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana

KLÍČOVÉ KOMPETENCE:

k učení, komunikativní, sociální a personální, občanské

CÍLE:

Žáci:

- rozvíjí svou empatii,
- přemýšlí nad řešením problematiky hladomoru.

DĚLKA:

45minut

POMŮCKY:

- internet
- materiál
- kniha **Slavné dny 50+2 příběhy, které psaly historii (str. 180)**

POSTUP:

- 1) Učitel vyzve žáky, aby napsali seznam 8 věcí (konkrétních i abstraktních), kterých si ve svém životě nejvíce váží.
- 2) Učitel žákům pustí video: <https://www.stream.cz/slavedny/824527-den-kdy-se-odehral-koncert-live-aid-13-cervenec> nebo přečte text z knihy „**Slavné dny 50+2 příběhy, které psaly historii**“. Učitel upozorní žáky, že problém hladomoru v Etiopii je stále aktuální.
- 3) Učitel nechá některé žáky jmenovat jednotlivé položky, následně se zeptá, zda měl někdo ve svém seznamu položku, že *mám co jíst*. Rozvine debatu o tom, že věci, které nám například připadají samozřejmé, jsou jinde na světě brány jako luxus. Debata může zahrnout i otázky typu: Dojídáte vždy vše, co dostanete na talíř? Vyhazujete svačiny často?
- 4) Pomocí kognitivní mapy (uprostřed je pojem HLADOMOR, do ostatních okének se wpisují příčiny), kterou učitel kreslí na tabuli, se žáci dozvídají o příčinách daného problému (viz poznámka pro učitele). Mohou sami své nápady jmenovat, o každé příčině se diskutuje.
- 5) Učitel se následně zeptá, do jaké míry mohl pomoc koncert Live Aid? Vyřešil všechny příčiny, které jsou zakresleny na tabuli?
- 6) Žáci s pomocí učitele jmenují řešení dlouhodobějšího charakteru a zakreslují je do nové kognitivní mapy.
- 7) Na závěr se učitel zeptá, proč by nás měl zajímat hladomor v Africe (viz reflexe)?

REFLEXE:

Reflexe proběhne formou závěrečné diskuze. Učitel by měl žáky vést k tomu, že komplikované problémy, které vznikají provázaností jednotlivých jevů/ příčin, nemají jednoduchá řešení. Charitativní koncerty sice na problém upozorní, vyberou řádnou sumu a uleví svědomí, ale nenabízí řešení dlouhodobějšího charakteru, tím je spíše podpora domácí ekonomiky, lokálního hospodářství, investice do vzdělání, které je ovšem příslušné místu, v němž postižení hladomorem žijí, a nastavené na řešení jejich problému, nač je učit teorii relativity... Budovat v žácích empatii je důležité, člověk by neměl být lhostejný k utrpení jiných lidí, i když pocházejí z jiné země, z jiného kontinentu...

Poznámka pro učitele:

- **Hlavní příčiny hladu**
- Chudoba

Hlavní příčinou hladu není světový nedostatek potravin, ale chudoba. Když lidé nemají dostatek peněz, nemohou koupit dost jídla nebo pořídit zemědělské vybavení a osivo na jeho vypěstování. Zemědělství představuje nejčastější způsob obživy chudých. Přesto jsou to právě drobní zemědělci, kteří jsou nejčastěji postiženi hladem a podvýživou (představují až 80 % všech hladovějících).

Existují různé příčiny chudoby, jako nerovnoměrné rozdělení a přístup ke zdrojům (především k půdě a vodě). Chudí lidé často nejsou vlastníky půdy a mají špatný přístup k jejímu získání. Vlastnická práva drobných zemědělců jsou značně omezená, možnost zakoupit si půdu bývá limitována vládou nebo chybí potřebné doklady. Obhospodařují se většinou jen malá políčka. Mezinárodní statistiky ukazují, že 50 % hladovějících hospodaří na půdě, která má rozlohu nižší než 2 ha.

Voda je dalším zdrojem, ke kterému mají chudí lidé omezený přístup. Často musí pro vodu jít mnoho kilometrů a hodin a zapojit se musí celá rodina včetně dětí. Množství, které jsou schopni dopravit do svých domovů často s bídou stačí na pití a vaření. V zemědělství se musí spoléhat na deště.

Chudí lidé mají často velmi omezený přístup ke vzdělání a informacím, které by jim pomohly zlepšit úrodu a tím pak i finanční situaci rodiny a lepší výživu. Zásadní příčinou bezmocnosti je rovněž sociální vyloučení nebo marginalizace žen, starších lidí, určitých kmenů a menšin, kteří mají jen malou šanci ovlivnit svůj život. To má souvislost s prohlubováním propasti mezi bohatými a chudými.

Chudoba tak stojí v cestě k zajištění tzv. potravinové bezpečnosti. Potravinová bezpečnost představuje situaci, kdy má člověk zajištěný přísun dostatku jídla, které obsahuje potřebné živiny a konzumované potraviny jsou zdravotně nezávadné. Skládá se ze čtyř následujících prvků:

- Dostupnost potravin – potraviny musí fyzicky být v místě, kde je obyvatelé potřebují.
- Přístup k potravinám – lidé musí být schopní si potraviny obstarat, musí mít tedy dostatek peněz pro jejich koupi, nebo dost půdy a dalších zdrojů k jejich vypěstování (voda, osivo).
- Potraviny musí být kvalitní – musí obsahovat vyvážený podíl živin (bílkoviny, tuky, cukry, vitamíny a minerální látky), který umožňuje žít aktivní a zdravý život.
- Co ovlivňuje potravinovou bezpečnost?
- Konflikty

Konflikty sice nejsou přímou příčinou hladu, ale potravinovou bezpečnost značně komplikují. Mnoho rozvojových zemí trpí vnitropolitickými problémy, korupcí a klientelismem a špatnými politickými rozhodnutími, které mohou vést až ke vzniku hladomorů. Nedostatek veřejných prostředků nebo nehospodárné zacházení se státním rozpočtem poškozují systém veřejných institucí, které jsou slabé nebo nefunkční. Technická ani sociální infrastruktura nejsou rozvinuty do té míry, aby zajistily všem obyvatelům adekvátní přístup například ke vzdělání nebo zdravotní péči. Vnitřní konflikty navíc vyhánějí lidi z jejich domovů, a ti tím přicházejí o svůj způsob obživy. V důsledku konfliktu je zároveň velmi obtížná distribuce humanitární pomoci. Nejhorší situace panuje ve zhroutených státech, kde prakticky neexistuje centrálně řízená moc ani státní infrastruktura (např. Somálsko).

- Globální potravinový systém

Současný mezinárodní obchod situaci hladovějících na celém světě zlepšit nepomáhá. K postupnému omezování bariér mezinárodního obchodu docházelo už od konce 2. světové války, a to prostřednictvím dohody GATT, která upravovala snížení celních bariér, kvantitativní omezení obchodu a dotací. Koncem 60. a počátkem 70. let se poválečný růst v řadě západních států zpomalil. Ropné šoky, které svět zasáhly mezi lety 1973 a 1976, přivedly západní státy do výrazné recese, na kterou bylo možné reagovat jedině dalším snižováním nákladů. Klíčovým způsobem adaptace firem na nově vzniklé podmínky bylo rozšiřování odbytišť, tedy expanze na nové trhy. Vyspělé země liberalizovaly své vnitřní i zahraniční trhy. Nově uplatňovanou strategií výroby bylo přesunutí části výrobního procesu do míst s nižší cenou pracovní síly. K liberalizaci ekonomiky přispěly i politické změny, kterými západní společnost reagovala na ekonomickou recesi. Státy se musely vyrovnávat s nárůstem výdajů v sociální oblasti v důsledku rostoucí nezaměstnanosti. Tyto výdaje představovaly pro ekonomiku velkou zátěž. K tomu bylo potřeba upravit tržní prostředí takovým způsobem, aby volný trh zajišťoval „rovnovážný vývoj a byl schopen nejlépe alokovat zdroje“. Docházelo tedy k postupnému omezování veřejných výdajů a překážek, které by bránily volnému pohybu zboží i kapitálu. Tato změna by se dala nazvat přechodem ze „sociálního státu“ na liberální politiku.

Od 80. let 20. století se v chudých zemích začala projevovat dlužní krize. Aby rozvojové země a státy východní Evropy mohly získat půjčku od Mezinárodního měnového fondu (IMF) a Světové banky, musely přijmout požadované strukturální změny. Tyto programy, v duchu neoliberálních reforem, vyžadovaly omezení veřejných výdajů a snižování podpor a zrušení omezení limitující obchod. Aby se státy mohly stát členy WTO [\[1\]](#) (nastupující organizace dohody GATT), musely otevřít svůj trh se zemědělskými výrobky, snížit úroveň domácích podpor a snížit exportní dotace.

Pozitivní dopady, které byly očekávány po zavedení neoliberálních politik se však všude nenaplnily. Například ještě v 70. letech 20. století byly rozvojové země výhradními vývozci potravin. V současnosti je většina z nich závislá na dovozu potravin.

Bohaté země poskytují svým zemědělcům exportní dotace. Díky nim mohou prodávat svou produkci pod výrobní cenou a jsou schopni konkurovat levné produkci z rozvojových zemí. Liberalizací dovozu pak došlo k obrovskému přílivu importovaných zemědělských a potravinářských produktů do rozvojových zemí. Levnější dovoz měl pak často katastrofální dopady na místní produkci.

- Rostoucí ceny potravin

Dopady rostoucích cen potravin lze demonstrovat na příkladu potravinové krize, která vrcholila v roce 2008. Ceny důležitých obilovin na globálních trzích rostly od roku 2005. Ceny pšenice a rýže se do roku 2008 zdvojnásobily. Po dosažení vrcholu (2008) ceny začaly klesat, pak opět vzrostly a pravděpodobně zůstanou i nadále vysoké.

Potravinová krize byla způsobená kombinací několika faktorů. Mezi ně můžeme počítat rostoucí ceny ropy, které způsobily nárůst nákladů na produkce obilovin, jelikož moderní zemědělství je obecně velmi energeticky náročné. Současně se zvyšovala poptávka po obilovinách z bohatých zemí vyvážejících ropu. Zvýšené ceny ropy zároveň vytvořily vyšší poptávku po biopalivech. Tyto tržní šoky se projeví zejména vývozními omezeními a panickým skupováním dováženého obilí. Projevilo se i sucho.

Například ceny rýže byly nejméně stabilní v historii. Většina rýže se spotřebuje v domácnostech (asi 90 % produkce) a asi 10 % se obchoduje. Nárůst cen rýže, ke kterému došlo na počátku roku 2008, způsobil zákaz exportu této komodity u jejích největších producentů, kterými jsou například Vietnam nebo Indie. Tržní restriktce a sucha byly dvěma hlavními faktory, které způsobili zdvojnásobení cen pšenice. Jmenovat můžeme dlouhotrvající sucho v Austrálii mezi lety 2005 a 2006. Dále pak např. Ukrajina spolu s dalšími předními vývozci obilovin omezili nebo zakázali vývoz aby zabránili nepříznivému vývoji domácích cen.

Problém se vzrůstajícími cenami potravin pramení ze skutečnosti, že například rodina v rozvojové zemi utratí za potraviny 50 – 80 % svých příjmů. Ve vyspělých zemích za ně utratíme 10 až 20 %.

Současnému potravinovému průmyslu dominuje pouze několik silných firem. Mezi miliony zemědělců a miliony spotřebitelů tak často stojí pouze hrstka prostředníků a zpracovatelů. Jako v přesýpacích hodinách. Např. přes 80 % světového trhu s čajem ovládají pouze tři společnosti a skupina ABCD (Archer Daniels Midland, Bunge, Cargill a Dreyfus) ovládá mezi 75 – 90 % trhu s obilím. Jen 4 nadnárodní firmy prodávající osivo/semena kontrolují polovinu světového prodeje, pouze 10 společností pak vévodí globálnímu prodeji pesticidů.

Dominantní postavení koncernů na trhu s potravinami znevýhodňuje lokální producenty. Drobní lokální producenti prodávají svoji úrodu přes prostředníka, kterému musí zaplatit. To snižuje jejich výdělek za vlastní produkci. Často mají rovněž omezený nebo žádný přístup na místní trhy. Nemají dostatek finančních zdrojů na transport své produkce. Chybí jim aktuální informace o cenách jednotlivých plodin, takže nemají možnost zhodnotit, jestli se jim produkce konkrétní zvolené komodity vyplatí. Nemohou také pěstovat příliš velké objemy plodin, protože jim často chybí skladovací kapacity, kde by byla úroda uchována například do doby, kdy jsou příznivé ceny a je tak vhodné ji uvádět na trh.

- Investiční politika - záborů půdy

S rostoucí intenzivní zemědělskou produkcí a poptávce rostou po celém světě nadnárodní investice do nákupu laciné zemědělské půdy. Rozvojové, ale i rozvinuté země, Českou republiku nevyjímaje, se vzdávají svého přírodního bohatství ve prospěch velkých zahraničních investorů, a to často za velmi nevýhodných podmínek.

Bezhlavé investice mezinárodních developerů ale většinou nezohledňují důležité vedlejší dopady svých investic v oblasti sociální (migrace do měst), ekonomické (vysoká nezaměstnanost), ekologické (ztráta zemědělské i přírodní diverzity, odlesnění, chemické znečištění, rozrušování vodních režimů) i bezpečnostní (konflikty).

Od roku 2001 bylo poskytnuto zhruba 227 milionů hektarů zemědělské půdy v rozvojových zemích (což je ekvivalent rozlohy 29 ČR).

Podle Světové banky jen v letech 2008 - 2009 získali investoři přes 40 milionů hektarů půdy v subsaharské Africe (10 milionů pak jen v pěti zemích: Etiopii, Libérii, Mosambiku, Nigérii a Súdánu). V období mezi 1961 – 2007 zhruba jen 1,8 milionů hektarů.

Hlavní cílové země investorů jsou země najdeme v subsaharské Africe, konkrétně se jedná o Súdán, Etiopii, Madagaskar, Mozambik a Tanzánii. V Evropě je nejvíce vyhledávanou zemí Ukrajina, v Latinské Americe pak Argentina Paraguay a Uruguay.

Uváděné důvody pro záborů půdy jsou nejčastěji:

- zajištění potravinová bezpečnost investorských zemí
- zajištění globální potravinové bezpečnosti exportem na globální trhy
- produkce technických plodin pro potřebu investorských zemí
- spekulace

Záborů půdy ovšem přímo ohrožují potravinovou bezpečnost místních obyvatel. Obyvatelé jsou v důsledku záborů půdy vyháněni ze svých domovů a přicházejí o svůj dosavadní způsob obživy. Zároveň záborů půdy snižují rozlohu půdy využitelnou pro zemědělství, což snižuje objem úrody a vytváří tlak na ceny potravin.

Nezřídka dochází v důsledku záborů půdy k porušování lidských a vlastnických práv.

- Biopaliva

Západní svět je existenčně závislý na dovozu ropy a zemního plynu. Zároveň se svět potýká s klimatickými změnami, které ovlivňují životy všech. Biopaliva představovala ideální řešení obou problémů.

O biopalivech se začalo hovořit zejména v souvislosti s možnou náhradou fosilních paliv používaných v dopravě. EU a USA se v roce 2003 zavázaly ke zvýšení podílu biopaliv ve spotřebě pohonných hmot na 5,75% do roku 2010, EU pak svůj závazek zvýšila na 10 % do roku 2020. Kromě těchto cílů jsou v EU a USA biopaliva v dopravě podporována dotacemi a daňovými úlevami.

V roce 2008 byla EU schopná pokrýt domácí produkcí pouze 3 % celkové spotřeby biopaliv. Aby EU pokryla svou spotřebu je závislá na dovozu biopaliv ze třetích zemí. Biopaliva tedy nejsou cestou k energetické soběstačnosti, ale vytvoří závislost na dovozu jiné suroviny z jiných zemí.

Ani předpoklad o pozitivním vlivu biopaliv na klimatickou změnu se nepotvrdil. Pokud hodnotíme celkový životní cyklus biopaliv, jsou úspory skleníkových plynů velmi nízké nebo záporné.

Produkce biopaliv zároveň vytváří tlak na ceny potravin. Vědci se ptají, jaký vliv má poptávka po biopalivech na růst cen potravin. Podle odhadů IFPRI (International Food Policy Research Institute/ Mezinárodní institut pro výzkum potravinové politiky) ovlivňují biopaliva nárůst ceny potravin asi 30 %.

- V roce 2008 zaujímaly pole s biopalivy 1 % světové orné půdy, podle odhadů FAO do roku 2030 dojde k nárůstu na 3 %.
- Ničení přírody a klimatická změna

Nešetrné zacházení s přírodními zdroji vede k odlesňování, přepásání pastvin, ničení krajiny, degradaci a kontaminaci a celkové ztrátě půd vhodných pro zemědělství.

Odlesňování v současné době představuje velkou hrozbu pro zachování úrodné zemědělské půdy i místní ekosystémy. Do roku 2011 došlo ke ztrátě poloviny všech původních lesů, přičemž největší úbytek byl zaznamenán v posledních padesáti letech. V důsledku úbytku biologického materiálu (může jej představovat kácení lesů nejen ke stavbě a topení, spásání pastvin i s kořínky..) půda snáze podléhá erozi, jak větrné tak vodní. Vlivem eroze pak dochází ke snižování úrodnosti půdy a tím i k nižším výnosům v zemědělství. Nejhorší formou degradace půdy je rozšiřování pouští neboli desertifikace. Desertifikací je v současné době zasaženo odhadem 250 milionů osob, jedna miliarda je pak do budoucna ohrožena.

Znečištěné nebo chybějící vodní zdroje znemožňují zavlažování, nepokrývají spotřebu vody a mohou být také zdrojem nemocí. Více na www.rozvojovka.cz/cena-vody.

Klimatické změny mohou být přirozené či způsobené člověkem, globálního i lokálního charakteru, zásadně ovlivňují možnosti zemědělství a produkci drobných farmářů, nebo pastevců. Největší dopady klimatických změn na potravinovou bezpečnost číhají na obyvatele chudých zemí.

Region východní Afriky patří podle Mezivládního panelu pro změnu klimatu (IPCC) mezi jeden z nejvíce ohrožených důsledky klimatických změn. Ty můžeme v této oblasti pozorovat už v současné době. Projevují se zejména zkracujícím se intervalem výskytu velkých období sucha. Za poslední desetiletí bylo možné pozorovat 3 vleklá sucha. Ještě donedávna však byli obyvatelé regionu zvyklí čelit suchu každých 7 let. Vlivem klimatické změny by zde do roku 2020 mohla klesnout zemědělská produkce až o 50 %. Africké zemědělství je totiž silně závislé na srážkách. Do roku 2080 může být až 75 % africké populace ohroženo hladem.

Dalším negativním jevem, který se objevuje s klimatickou změnou je ztráta přístupu k pitné vodě. Podle odhadů bude mít nedostatečný přístup k pitné vodě 75 až 250 milionů osob.

- Růst populace

Jako jedna z příčin hladu bývá často zmiňován i růst populace. Jedná se však spíše o faktor, který situaci zhoršuje než o jeho přímou příčinu. Pokud srovnáme mapu hustoty zalidnění s mapou zobrazující státy světa podle podílu podvyživených obyvatel zjistíme, že se postižené oblasti z velké části liší. Vysoká hustota obyvatel a zároveň vysoký podíl obyvatelstva trpícího hladem a podvýživou najdeme zejména v Číně a Indii. Vysoký nárůst populace je typický pro státy subsaharské Afriky a Blízkého Východu. Problém nastává zejména v situaci, kdy tempo růstu obyvatelstva převyšuje tempo růstu produkce potravin.

Rodiče mají v chudých zemích často hodně dětí. Děti jsou považovány za velké bohatství. Velký vliv na početné rodiny má i vysoká dětská úmrtnost i nedostatek informací o možnostech plánování počtu potomků. Zároveň je k uživení rodiny potřeba co nejvíce lidí. Je dokázáno, že se zlepšením socio-ekonomické situace dochází ke snižování počtu dětí v rodině. Nárůst populace je tedy spíše důsledkem hladu, resp. chudoby.

Zdroje textu pracovního listu:

<http://www.rozvojovka.cz/food-right-now-preciny>

DOPORUČENÍ:

Fotografie z koncertu naleznete v knize **Slavné dny 50+2 příběhy, které psaly historii**

Zpracovala:

Tereza Vodičková